

och har också tangerat frågan om att ett måttligt alkoholintag är hälsosamt, ett medicinskt budskap som vunnit gehör även i vårt land.

I artikeln "Flaskeberget" beskriver normannen Morten Bing, ett modernt projekt, eller rättare sagt ett projekt i tiden, och han gör det utifrån en utställning år 1936. Basen till utställningen låg i verksamheten "Østkantutstillingen", ett modernt projekt applicerat på vardagens problem. Initiativtagare var en kvinna av borgerligt ursprung, Nanna Broch. Som medhjälpare hade hon konstnären Henrik Sørensen, som tecknade utställningsaffischen, ett flaskberg. Utställningen arrangerades av kvinnor, könsperspektivet var centralt, samtidigt som kvinnorna betonade seder och traditioner som inkörsporten till mycket alkoholmissbruk.

En nykterhetsloge i Østfold granskas av Birgit Kristine Holman. Hauge var ett litet pionjärsamhälle med blandad social och yrkesmässig bakgrund, med norskt/svenskt befolkningsunderlag, ett litet tätt, slutet samhälle, där arbete och fritid flöt samman liksom propagandan för nykterhet, studiecirklar och nöjesaktiviteter.

Kenneth Strömberg skriver från några lokalsamhällen i Småland, – Lessebo och Hovmantorp. Han tar avstamp i sin egen barndom i stadsdelen Lindholmen på Hisingssidan i Göteborg och skriver varmt om sin mor, en "typisk" arbetarkvinna, skötsam, hederlig och med starkt rättspatos. Strömberg redogör också för den påverkan han fått genom Birgitta Skarin Frykmans arbetarstudier från Göteborg och om den stimulans som Ronny Ambjörnssons bok *Den skötsamme arbetaren* gett honom. Utifrån motsatsparet "vi och dom" analyserar författaren tre loger. I likhet med Lennart Johansson ser Strömberg det som viktigt att fånga den lokala kontexten. Han betonar också värdet av att granska den inåtriktade verksamheten i jämförelse med den utåtriktade, mot samhället.

Ett särpräglad lokalsamhälle och dess attityder till alkoholen framträder i Elin Súsanna Jacobsens skildring: "Alkoholens skyggeliv på Færøerne." Svårigheter att komma över sprit, hemligheter och skvaller har förpassat alkoholförtäringen till arenor utomhus eller i uthus. Mellan 1902 och fram till 1992 var all produktion, försäljning och utskänkning av alkohol förbjuden på Färöarna. Ett litet och tätt samhälle för med sig att attityder för eller emot alkohol spelar på flera arenor och mycken psykologisk fitness används för att dölja eller försvara sina dryckesvanor. Skvaller och dolda anspelningar blir då maktmedel. Att dricka kan också bli uttryck för resignation eller ett slags motvapen mot

myndigheter och nykterhetsvänner.

Som helhet ger boken inblickar i ett antal regionala och lokala miljöer, där nykterhetssträvandena står i centrum, inte alkoholvanorna i sig, om än det hårda drickandet främst framhävs. Det stora och föga definierade begreppet kultur blir knappast avgränsat eller analyserat i tillräcklig utsträckning. Studierna förankras i socialgrupp tre framförallt, medan alkoholens dominans, utformning och kulturella dryckesattityder i socialgrupp ett-miljöer saknas. De i alkoholsammanhang ytterligt vanskliga akademiska miljöerna lyser också med sin frånvaro. Den acceptans som härskar i dessa miljöer kräver en närmare granskning, liksom s.k. fint folks alkoholvanor, inte minst därför att båda dessa kategorier uppträder som förebilder för unga människor och för dem som vill uppåt i den sociala hierarkin. Boken bekräftar därmed, att alkoholproblem analyseras hos folket ("dom"), medan de styrande ("vi") ställer sig utanför eller ovanför de sociala konsekvenserna. Kvinnornas ökade andel i dryckesvanorna är knappast ett framsteg i jämställdhetsarbetet.

Det är lätt att applicera moraliska och normativa synpunkter på ett så laddat tema som alkohol och nykterhet. Bokens författare skriver dock rakt och konkret och att nykterhetsrörelserna har en realistisk och ideell verksamhet framgår klart. Men i dagsläget minskar antalet nykterhetskampare, skriver bokens siste författare, Preben L. Johannessen, i artikeln "'Vi drikker aldri' – en analyse av avholdsbevegelsen i Norge i 1990-årene". Han har tittat närmare på fyra organisationer, Blå Kors, Juvente, Motorførernes Avholdsforbund (M.A.) och IOGT. Alla består av amatörer och uppmärksammas litet i offentlig debatt.

Tordis Dahllöf, Uppsala

Nils-Arvid Bringéus: *Kistebrev tryckta i Växjö*. Carlssons/Växjö Stiftshistoriska Sällskap, Stockholm 1998. 142 s., ill. ISBN 91-7203-251-0. "Kistebrev, tryckta i Blekinge", *Blekingeboken 1998*. Karlskrona 1999. S. 23–81, ill. ISSN 0348-9639. *Kistebrev tryckta i Jönköping*, Jönköpings läns museum, Jönköping 1999. 391 s., ill. ISBN 91-85629-34-4.

Under det sena 1990-talet har man i kulturpolitisk retorik ofta talat om vikten av att tillgängliggöra kulturarven för medborgarna, att demokratisera dem. Kultur-

arv, som är begreppet för dagen, är inte något som skall vara till för specialisten eller konnässören menar man. Tvärtom skall kulturarven vara lätt tillgängliga för alla som så önskar. Hur begreppet kulturarv definieras lämnar jag här åt sidan och nöjer mig med att låta museernas stora föremålssamlingar rymmas under detta stora paraply, som en materiell aspekt av kulturarven. Ambitionen att göra museernas samlingar tillgängliga för allmänheten är absolut inte ny. Under det sena 1800-talet hörde det till att museer med självaktning publicerade kataloger över sina samlingar av olika typer av föremål. Dagens recept är lite annorlunda, tillgängliggörandets väg går via digitalisering i hopp om att så småningom kunna lägga ut databaser på "nätet". Än är vi inte där, utan vi får nöja oss med publicering genom alster traditionellt tryckta på papper. Om nu någon tror att denna mer traditionella metod kommer att konkurreras ut av internet i framtiden.

I museernas alltmer krympande ekonomi och i takt med att deras samlingar har ökat i volym, har de tryckta katalogerna blivit mer och mer sällsynta även om man kan se ett ökat intresse idag av att presentera samlingar i ord och bild. Därför är det desto mer glädjande att följa Nils-Arvid Bringéus metodiska utgivning av böcker om kistebrev från olika tryckorter i olika län. Till skillnad från mången annan etnologisk litteratur som ges ut idag, är dessa böcker eller snarare kataloger över kistebrev, direkt användbara. Varje enskilt kistebrev presenteras både i ord och bild, ordnade efter motiv. Resultatet kan liknas vid en kistebrevens bibliografi där läsaren får ta del av en mycket grundlig genomgång av de olika motiven, förlagor, olika versioner i både bilder och texter samt tolkning av motiven. Med tanke på kistebrevens spridning och bruk hos allmogen under det sena 1700-talet till ca 1870 är detta viktig läsning för den som vill veta mer om allmogens bildvärld i det förindustriella – eller om man så vill – det förmoderna samhället.

Den mest omfattande volymen är den om kistebrev tryckta i Jönköping. En kort introduktion och genomgång av tidigare forskning följs av ett innehållsrikt kapitel om produktionen av kistebrev. Läsaren får veta mer om den nära kontexten, omständigheterna kring dessa visuella objekts tillkomst. Hur stora upplagorna var, vilka motiv rörde man sig med, vilka som tryckte och hur förlagorna såg ut är frågor som ställs och besvaras. En intressant uppgift är t.ex. att tryckstockar ständigt återanvändes genom att de både kunde gå i arv eller säljas till en annan tryckare den dagen en tryckare

upphörde med sin verksamhet. På så sätt kunde samma motiv med små förändringar återbrukas under lång tid.

Efter denna introduktion följer en fyllig presentation av samtliga kända kistebrev tryckta i Jönköping. Att de religiösa motiven överväger, är knappast förvånande. Här efter följer kungliga motiv, folkliga motiv, historiska motiv och djurbilder – om man ordnar efter antal. Varje kistebrev illustreras med en färgbild. I en tillhörande text beskrivs bilden, eventuell text på kistebrevet tolkas och en utredning om kända förlagor görs. Intressant är att även skillnader mellan den aktuella bilden och förlagorna lyfts fram. Om Flykten till Egypten anges t.ex. att "Stocken har skurits spegelvänd efter Berlings kistebrev som trycktes 1759–1812, vilka i sin tur har dansk förlaga /.../. På Lundströms kistebrev bär Josef ingen ränsel, och den lite konstlade bakgrunden till höger på Berlings kistebrev har ersatts av en trädstam. Lundströms text är ny." (1999:100). Det är just den typen av klargörande detaljuppgifter som sparar så mycket arbete för såväl den intresserade som den yrkesverksamme. De båda andra volymerna från Växjö och Blekinge är disponerade på samma sätt.

För den som är bekant med tiden och miljön, utgör genomgången av kistebreven, många nycklar till tankar, ideal och konventioner hos kistebrevens tillverkare och brukare. Ett vittnesbörd om den tidens samhälle. Hur skall evangelierna tolkas? Hur skall en god hustru respektive man vara? Vad händer om pigan eller drängen inte arbetar som hon eller han skall göra? Symboler som kan vara svåra att tolka i vår tid, tillhörde konventioner som hade sina givna tolkningar för samtida bildbrukare. Att identifiera bildkonventioner och tolkningar av dessa, är något som Bringéus volymer lämpar sig väl för. Ett annat fält är att jämföra kistebrevsbilderna med andra samtida visuella objekt.

För att resonera kring ovanstående frågor som berör bruk och brukare, är det viktigt att slå fast att en utredning kring hur kistebreven brukades och vilka som brukade dessa, ligger utanför ramen för Bringéus tre texter. Trots det kan man som läsare inte annat än fundera över detta. Utgör kistebreven ett uttryck för en folklig värld av ideal och konventioner eller är det andras önskan vi ser? Hur uppfattades bildernas innehåll och texter av sin samtid? Det är många av dem som idag lockar till skratt och som i vår tids läsart uppfattas som ironiska i sitt budskap. Var det meningen? En parallell är att samtidigt som en stor produktion och ett omfattande bruk av kistebrev pågick, fick romanen en allt större betydelse framför allt för den framväxande

borgerligheten. Utan all vidare jämförelse visar den samtida romankonsten prov på satir och ironi över samma teman som skildras i kistebrevens form.

En annan aspekt är det konkreta bruket av bilderna vilket hänger samman med dess tillgänglighet för samtida betraktare. Själva ordet kistebrev antyder dess plats klistrad på insidan av ett kistlock. Det finns många kistor som bär spår av detta, även om pappret till stora delar är bortrivet. Var det verkligen så man huvudsakligen använde kistebreven? Även om kistor användes flitigt och öppnades ofta, var inte bilderna och texterna tillgängliga, instängda som de var. Det finns exempel på att man ramade in kistebrev satte upp dem på väggarna som senare tiders oljetryck. Vilket var vanligast? Tillverkades kistebreven för ett mer offentligt bruk i inredningen för alla att beskåda eller för ett mer privat bruk för kistans ägare att beskåda?

Idag sker vår visuella skolning via tv-mediet. Det är här vi lär oss bildgenrer, bildkonventioner och hur en berättelse kan (eller bör) gestaltas i bild. Det är svårt att tänka sig en värld utan det bildflöde vi är utsatta för. När man på museer vill visa i utställningar vilka bilder människor hade tillgång till på 1700- och 1800-talen, brukar kistebreven lyftas fram tillsammans med bonads målningar (i de områden dessa förekom), kyrkmålningar och minnestavlor. Är inte detta en alltför snäv syn på definitionen av ordet bild? Det är kanske mer relevant att tala om visuella intryck än om bilder. Till allmogens visuella värld hörde bl.a. det vi idag på museerna (ibland diffust) kategoriserar som folkkonst. Vad är då detta? Målade möbler, askar, skrin, bågare i olika material, karvade ostformar, keramik, tenn och silver. Till detta kommer textilier i form av kläder – vävda, sydda och broderade –, täcken till djur och människor, bäddkläder, sparlakan, kuddar, dynor och hängkläden, för att bara ta några exempel. Att samma dekor och mönster kommer igen i olika material och tekniker är väl känt. Däremot brukar denna mängd av föremål som trots allt fanns i många hem, sällan kategoriseras som bild. Ändå tillhör de den visuella världen och förmedlade visuella intryck. Föremålens dekor och mönster återkommer även på bilder som kistebrev, det kan vara en slinga som ramar in ett motiv eller ett figurativt mönster som ett djur eller en blomma.

Det är i denna kontext jag tycker man skall se kistebreven, en del av en visuell värld som omgav människorna i 1700- och 1800-talets samhälle.

Det finns idag ett stort glapp mellan den etnologi som praktiseras vid universitet och högskolor och den etnologi som praktiseras vid kulturhistoriska institutioner. Etnologernas insamlande och uppordnande av föremål och arkivmaterial som låg till grund för institutionernas uppbyggnad, har ersatts av ett helt annat fokus av det mer immateriella slaget. För oss som hör till institutionernas sfär är situationen tämligen absurd: i det löpande arbetet möter vi ständigt frågor rörande våra verksamhetsområden/ föremål som det inte finns någon möjlighet att fördjupa sig i, eftersom vetenskaplig forskning inte ingår i vårt samhällsuppdrag (undantaget de statliga museerna). Samtidigt saknas forskning kring våra verksamhetsområden i den vetenskapliga sfären. Det är därför Bringéus arbeten fyller en så viktig funktion, de är direkt och konkret användbara. En önskan är att fler följer efter, att vetenskaplig forskning kring den materiella folkkulturen kan få en renässans och en möjlighet att utvecklas. En annan önskan är att slippa möta uppfattningen att det är kulturinstitutionernas sak att lösa denna situation – det är det *inte*, i alla fall inte enbart.

Anneli Palmesköld, Halmstad

Invoking a Transnational Metropolis. The Making of the Øresund Region. Per Olof Berg, Anders Linde-Laursen & Orvar Löfgren (eds.). Studentlitteratur, Lund 2000. 317 s., ill. ISBN 91-44-01437-6.

Fredrik Nilsson: *När en timme blir tio minuter. En studie i förväntan inför Øresundsbron.* Historiska Media, Lund 1999. 176 s., ill. ISBN 91-88930-74-2.

Finns det en Øresundsregion? Jo, det gör det väl, men frågan är vad den egentligen består av. Ett geografiskt område är endast en aspekt av flera. En sak kan man dock påstå om Øresundsregionen, hur man än väljer att göra den geografiska avgränsningen, och det är att den är transnationell. Den är både dansk och svensk och varken svensk eller dansk. Viktigare än regionens exakta utbredning är dess funktion och betydelse i ett lokalt, nationellt och internationellt sammanhang, och kanske kan man säga att en region knappast är en betydelsefull enhet om den inte utgör en skillnad för de människor den påstås involvera. Det tycks i alla fall som en rimlig etnologisk utgångspunkt, och jag tycker att den inställningen kan spåras i de två skrifter som anmäls här.